

จากฟอนเจิงสู่ฟอนผาง : อัตลักษณ์และลีลาการฟอนแบบล้านนาของพ่อ

क्रमानप यारणे¹

กิตติพงษ์ อาธิพร²

นิวัฒน์ สุขประเสริฐ³

อัศวิทย เรืองรอง⁴

บทคัดย่อ

การแสดงฟอนเจิง และฟอนผาง ของพ่อक्रमानप यारणे เป็นกระบวนท่าฟอนที่แสดงออกถึงชั้นเชิงการต่อสู้และลีลาการฟอนที่งดงามเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา อันเป็นนาฏกรรมที่สะท้อนรูปแบบศิลปวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชาวล้านนาได้เป็นอย่างดี

บทความนี้มุ่งศึกษาอัตลักษณ์และลีลาการฟอนแบบล้านนาของพ่อक्रमानप यारणे ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง ประจำปี 2548 ผู้มีความสามารถในการฟอนแบบล้านนา โดยเฉพาะฟอนเจิง และฟอนผาง ท่านมีแนวคิดในการประดิษฐ์การฟอนจากศิลปะการต่อสู้ผสมผสานกับความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา แล้วนำมาประยุกต์กับลีลาการฟอนในแบบฉบับของตนเอง ทั้งยังเป็นศิลปินต้นแบบด้านการฟอนล้านนาในปัจจุบัน ทำให้ผลงานของท่านได้รับการสืบทอดอนุรักษ์ ต่อยอดแนวความคิด และได้รับการยกย่องให้เป็นบรมครูด้านการฟอนล้านนา

ผลการศึกษาพบว่า พ่อक्रमानप यारणे ได้รื้อฟื้นฟอนเจิงขึ้นมาใหม่ โดยได้จัดวางท่าฟอนให้เป็นระเบียบตามหลักนาฏยศาสตร์ และประดิษฐ์ฟอนผางขึ้นโดยนำแม่ท่าฟอนเจิงมาเป็นแม่ท่าหลัก ทั้งใช้ภูมิปัญญาและความสามารถด้านการฟอนเจิงมาเชื่อมโยงกันกับการฟอนผาง เพื่อสื่อถึงความเชื่อและความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของชาวล้านนา ต่อมาวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ได้ประดิษฐ์ฟอนผางขึ้นใหม่ โดยมีพ่อ

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง ความสัมพันธ์ของการฟอนเจิงและฟอนผางที่มีต่อแนวคิดและรูปแบบการฟอนผางของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ สาขานาฏศิลป์ไทย หลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

²นักศึกษาศิลปะมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

³ดร.ประจำสาขานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

⁴ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ครูมานพ ยาระณะ เป็นผู้ให้แนวความคิดและรูปแบบการฟ้อน จึงกล่าวได้ว่าทั้งฟ้อนเจิง และฟ้อนผางของพ่อครูมานพ ยาระณะ มีอิทธิพลอย่างสำคัญยิ่งต่อการประดิษฐ์ฟ้อน ผางของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

คำสำคัญ: ฟ้อนเจิง, ฟ้อนผาง, อัตลักษณ์, ลีลา, การฟ้อนล้านนา, พ่อครูมานพ ยาระณะ

Abstract

The Great Master Manop Yarana's performances of Lanna style dance called '*Jerng*' and '*Phang*' are artistic executions which exhibit martial techniques as well as grateful dancing styles as for Buddhist worships. Moreover, those dance executions well reflect artistic and cultural forms of the Lanna people. This article purports to study identities and the dancing styles of the Great Master Manop Yarana, the 2005 national artist in performance. He is knowledgeable and capable of the Lanna dancing, especially the *Jerng* and *Phang* dances. He has conceptually created the dancing styles out of martial arts merged with beliefs and faiths towards Buddhism. Also, he has integrated those art forms with his individually unique dancing styles. Those integral styles then become the contemporary Lanna art forms. As a result, his dancing patterns have been succeeding to the next generations, conserving, and inventing up on his styles. Therefore, he was acknowledged as the Great Master of the Lanna dance. Results of the study reveal that the Great Master Manop Yarana has revived the *Jerng* dance by systemically organized the dancing patterns according to the Nattayasastra principles and inventing principle postures of the *Fang* dance out of some principle postures of the *Jerng* dance. Also, he brought in wisdoms and capability of his *Jerng* dance to associate the *Phang* dance in order to

communicate the Lanna beliefs and faiths towards Buddhism. Later on, the Chiangmai College of Dramatic Arts has recreated the *Phang* dance on the basis of the Great Master Manop Yarana's styles. Thus, his *Jerng* and *Phang* dancing styles have significantly influenced the *Phang* dancing styles which are formulated by the Chiangmai College of Dramatic Arts.

Keywords : Jerng Dance; Phang Dance; Identity; Style; Lanna Dance;

Manop Yarana

บทนำ

นาฏศิลป์ล้านนา เป็นมรดกของชาวล้านนาที่สืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น เป็นกระบวนการถ่ายทอดที่ส่งสมทางภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบของการแสดงที่มีลีลาท่าทางอ่อนช้อยงดงาม บ่งบอกถึงความประณีตที่แฝงด้วยจินตนาการศิลปะอันละเอียดอ่อนของคนล้านนา จนกลายเป็นอัตลักษณ์และถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวล้านนา ในดินแดนล้านนามีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่หลายเชื้อชาติ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มชนชาวไทยต่างๆ เช่น ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทจีน ไทยอง เป็นต้น กลุ่มชนต่างๆ เหล่านี้ได้เข้ามาอยู่ในล้านนาโดยการอพยพย้ายถิ่นฐาน และเข้ามาในช่วงสงคราม การเข้ามาของกลุ่มชนต่างๆ นั้นได้มีการนำเอาศิลปวัฒนธรรมเข้ามาด้วย การพ้องกันเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่เข้ามาพร้อมกับความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ของแต่ละกลุ่มชน ซึ่งอาจมีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันไป ในระยะแรกที่เข้ามานั้นแต่ละกลุ่มก็จะปฏิบัติตามที่บรรพบุรุษของตนเคยกระทำมาก่อน ซึ่งการพ้องของชาวล้านนาส่วนใหญ่จะเป็นการพ้องเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ซึ่งแต่ละกลุ่มชนในแต่ละพื้นที่ก็มีการพ้องเช่นกัน แต่มีทำพ้องที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งภายหลังที่มีการผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่มีความคล้ายคลึงกันก็ถูกปรับให้เข้ากันอย่างกลมกลืน การพ้องของชาวล้านนาในอดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังอยู่ในบริบทของความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา การพ้องจะได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ลักษณะลีลาการพ้อง

เป็นลีลาที่เลียนแบบธรรมชาติ มีความอ่อนช้อย นุ่มนวล สวยงาม มีทั้งจังหวะช้า และจังหวะเร็ว เป็นไปตามลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละพื้นที่

เชียงใหม่เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีศิลปวัฒนธรรมล้านนา และมีศิลปินพื้นบ้านล้านนาหลายท่านที่ได้สืบสานศิลปวัฒนธรรมด้านศิลปะการฟ้อนเอาไว้ ในบทความนี้ได้นำเสนออัตลักษณ์และลีลาการฟ้อนแบบล้านนาของพ่อครูมานพ ยาระณะ ท่านเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน-ช่างฟ้อน) ประจำปี พ.ศ. 2548 ท่านได้สืบทอดศิลปะการฟ้อนล้านนา และสร้างสรรค์การฟ้อนล้านนาในรูปแบบของตนเอง ซึ่งการแสดงของพ่อครูมานพ ยาระณะ จะมีความเกี่ยวข้องกับศิลปะการต่อสู้ ซึ่งพ่อครูได้รับการถ่ายทอด และฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ลักษณะท่าทางลีลาการฟ้อนของพ่อครูจะแตกต่างกับการฟ้อนของศิลปินท่านอื่น เพราะท่าฟ้อนของพ่อครูจะมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ความศรัทธา คาถธรรม เนื่องจากพ่อครูเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา ศิลปะการแสดงของท่านจึงมีความเกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ด้านการฟ้อนที่โดดเด่น พ่อครูมานพ ยาระณะ ได้พัฒนาต่อยอดในการสร้างสรรค์ชุดการแสดงฟ้อนผาง โดยมีวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ เป็นสถานที่นำองค์ความรู้ด้านการฟ้อนเจิงของพ่อครูมานพ ยาระณะ มาสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นการแสดงชุดฟ้อนผางขึ้น ซึ่งฟ้อนเจิงและฟ้อนผาง เป็นอีกการแสดงที่สื่อถึงอัตลักษณ์และลีลาการฟ้อนแบบล้านนาของพ่อครูมานพ ยาระณะ ได้อย่างลงตัวและสมบูรณ์ ควรค่าแก่การอนุรักษ์

1. ศิลปะการฟ้อนล้านนาของพ่อครูมานพ ยาระณะ

ศิลปวัฒนธรรมด้านการแสดงของคนในแถบภาคเหนือหรือในอาณาจักรล้านนา ได้แก่ การฟ้อน ซึ่งสามารถฟ้อนได้ทั้งชายและหญิง การฟ้อนที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ลักษณะลีลาการฟ้อนในอดีตเป็นลีลาที่เลียนแบบธรรมชาติ มีความอ่อนช้อย นุ่มนวล สวยงาม การฟ้อนในอดีตมีทั้งจังหวะช้าและจังหวะเร็ว เป็นไปตามลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละพื้นที่ ในการศึกษาประวัติพ่อครูมานพ ยาระณะ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากองค์ความรู้ศิลปินแห่งชาติ พ่อครูมานพ ยาระณะ ของ ดิษฐ์ โพธิ์อารมย์ (2553 : 40) กล่าวว่า ประวัติพ่อครูมานพ ยาระณะ เกิดเมื่อวันที่ 5 เดือน

กันยายน พ.ศ. 2474 ที่บ้านแม่ก๊ะ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ บิดาชื่อนายคำป็น ยาระณะ อาชีพรับราชการครูประจำบาล มีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านสันป่าข่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มารดาชื่อนางบัวเขียว สายใจดี มีภูมิลำเนาอยู่บ้านแม่ก๊ะ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ถิ่นกำเนิดของพ่อครูมานพ ยาระณะ อยู่ที่บ้านแม่ก๊ะ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ บิดาของพ่อครูมานพ ยาระณะ นอกจากจะมีความสามารถด้านการสอนหนังสือแล้ว ท่านยังมีความสามารถพิเศษในการเป่าแตรวงและเล่นซิ่ง สะล้อ มีวงดนตรีเป็นของตนเอง และมักจะพาพ่อครูมานพ ยาระณะไปร่วมแสดงตามงานต่างๆ เช่น งานปอยหลวงและงานทำบุญทั่วไป ตั้งแต่อายุประมาณ 4 – 6 ขวบ ส่วนมารดาของพ่อครูมานพ ยาระณะ มีเชื้อสายไทลื้อ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มารดาของพ่อครูมานพ ยาระณะเป็นช่างฟ้อนประจำวัดในหมู่บ้าน ในสมัยนั้นการแสดงศิลปะพื้นเมืองจะมีให้เห็นกันเป็นประจำ ทั้งการตีกลองพื้นบ้าน และการฟ้อนพื้นเมือง ในงานบุญ และงานประเพณีตามวัดต่างๆ ด้วยครอบครัวของพ่อครูมานพ ยาระณะนั้น เป็นครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับดนตรีและการแสดง บิดาและมารดามีความใกล้ชิดกับวัด ถือว่าครอบครัวของพ่อครูมานพ ยาระณะ มีความผูกพันกับศิลปะการแสดงล้านนา และมีส่วนช่วยเหลืองานสำคัญของวัดมาโดยตลอด ผู้วิจัยพบว่าศิลปะการฟ้อนล้านนาของพ่อครูมานพ ยาระณะเกิดจากปัจจัย 2 ประการดังนี้

1.1 ความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

พ่อครูมานพ ยาระณะในวัยเด็กถูกฝากไว้กับวัดให้พระอบรมสั่งสอน โดยเรียนหนังสือและเรียนธรรมะควบคู่กันไปด้วย พ่อครูมานพ ยาระณะ มีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก จึงทำให้การสร้างสรรค์การฟ้อนของท่านเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา เช่น การยกมือ ยกแขน ยายา ก็จะอยู่ในระดับปานกลาง ไม่สูงเกินไป และไม่ต่ำจนเกินไป ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง แม้การเปลี่ยนท่าฟ้อนก็จะมีการผ่อนพลังในร่างกายด้วยวิธีการกำหนดลมหายใจเข้าออก เพื่อให้เกิดพลังในการฟ้อน ซึ่งแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้ถูกถ่ายทอดออกมาผ่านท่าฟ้อนเจิง เช่น ท่าบิตบัวบาน หมายถึง การระลึกถึง พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ท่าฟ้อนยุ่ม หมายถึง การขอพรจากพระรัตนตรัยและขอพรจากบิดา

มารดา ทำแม่ธรณีรีดผม หมายถึง อิริยาบถของพระแม่ธรณีในการบีบมวยผมขับไล่ พญามารให้พ้นจากพระพุทธรองค์ เป็นต้น และแนวคิดในการประดิษฐ์ทำพ่อนผาง ที่ เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเทวบุตร เทวดา เช่น ทำฐานเกาสนปาย หมายถึง การขอ ขมา ครูบาอาจารย์ เทวบุตรเทวดา ทำผางหลดตอก ที่หมายถึง การขอพรจากเทวดาให้ พ้นจากเคราะห์กรรม ทำผางปรมะ หมายถึง การแสดงความเคารพบูชาต่อเทวดาสูงสุด เป็นต้น พ่อครูมานพ ยาระณะ เป็นผู้ที่ยึดมั่นตามหลักธรรมคสอนในพระพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตตามธรรมต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแสดงพื้นเมืองล้านนาและวัฒนธรรม ประเพณีล้านนา เช่น ธรรมกาเผือก อาณิสสของการจุดผางประทีป เข้ามาเชื่อมโยงกับ การแสดงพ่อนผาง เป็นต้น

1.2 ความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสม

พ่อครูมานพ ยาระณะ ท่านอยู่ท่ามกลางศิลปวัฒนธรรมล้านนามาตั้งแต่เด็ก ได้รับการอบรมสั่งสอน การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมาจากภูมิปัญญา ของบรรพบุรุษ สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นหลายชั่วอายุคน ในวัยเด็กของพ่อครูมานพ ยาระณะ เมื่อมีงานปอยหลวงตามวัดต่างๆ พ่อครูมักจะไปเที่ยวกับครอบครัวตลอด ท่าน จะได้ยินเสียงฆ้อง เสียงกลองตามวัดต่างๆ มาตั้งแต่เด็ก ประกอบกับมารดาที่เป็นช่าง พ่อนประจำวัดในหมู่บ้าน พ่อครูจึงชื่นชอบและรักในศิลปะการแสดงล้านนาเป็นอย่าง มาก เมื่อครอบครัวได้พาพ่อครูมานพ ยาระณะ ไปฝากไว้ที่วัดแม่จ้อง ที่วัดก็จะมีการ ผูกซ้อมตีกลอง เล่นดนตรี และการพ่อนต่างๆ โดยมีพระ เณรหรือน้อยหนาน มา ถ่ายทอดศิลปะการแสดงต่างๆ ให้ พ่อครูมานพ ยาระณะได้มีโอกาสเรียนรู้ศิลปะการตี กลองไชยมงคลจากครูบามหาธรรม และได้หาความรู้เพิ่มเติมจากครูที่มีความรู้ทางด้าน ศิลปะการแสดงพื้นบ้านล้านนาจากที่ต่างๆ ได้เรียนการพ่อนเจิง ตบมะผาบ จากครูคำ ขุนพรหม หลังจากที่พ่อครูมานพ ยาระณะ ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงต่างๆ แล้ว ท่านก็ได้นำความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาแสดงเพื่อเผยแพร่ในงานประเพณีต่างๆ จนได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีความสามารถในศิลปะการแสดงพ่อนเจิง และกลอง พื้นบ้านล้านนาที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

การพ่อนเจิง และพ่อนผางของพ่อครูมานพ ยาระณะ สร้างสรรค์ทำพ่อนขึ้น จากการรวบรวมเอาความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ที่ท่านได้รับ ทั้งด้านกลยุทธ์ของการ

พ็อน ลีลาท่าทางการพ็อน แล้วถ่ายทอดการพ็อนในรูปแบบของตนเอง จนกลายเป็นอัตลักษณ์ ท่าพ็อนเจิงของพ่อครูมานพ ยาระณะ ได้พัฒนามาจากศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวด้วยมือเปล่าของชายชาวล้านนาสมัยโบราณ การพ็อนเจิงนั้นจะต้องอาศัยการฝึกฝนอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดความชำนาญ ลักษณะท่าทางการเคลื่อนไหว การโยกย้าย การเคลื่อนไหวอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายไปในท่วงทำนอง บางท่าก็ถูกดัดแปลง ปรับเปลี่ยนให้ต่างจากของเดิม เพื่อให้เกิดความสวยงาม และมีความหมาย ซึ่งขึ้นอยู่กับการเล่นในแต่ละงาน

การพ็อนเจิง พ็อนผาง ในแบบของพ่อครูมานพ ยาระณะนั้น แต่เดิมใช้ผู้แสดงเป็นชายล้วน ผู้แสดงแต่งกายแบบโบราณ ใช้กลองพื้นเมืองล้านนาเป็นเครื่องดนตรีประกอบการพ็อน แต่ในปัจจุบันสามารถพ็อนได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิง เครื่องแต่งกายของผู้พ็อนก็จะเป็นชุดที่สวมใส่ในชีวิตประจำวัน และชุดที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนพ็อนผางนั้นก็จะเป็นการพ็อนที่ผสมผสานกับท่าพ็อนเจิง แต่ผู้พ็อนจะต้องถือผางซึ่งเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง ผู้แสดงจะแต่งกายด้วยชุดไทลื้อ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง คือวงดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ

พ่อครูมานพ ยาระณะเป็นศิลปินที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ และยังสืบทอดศิลปะด้านการพ็อนล้านนาเอาไว้ การประดิษฐ์ท่าพ็อนขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการเล่น จากความรู้และประสบการณ์ของท่าน ท่าพ็อนในแต่ละท่าเป็นท่าพ็อนที่มีลีลาที่ผ่านการฝึกฝนจนชำนาญ ท่าพ็อนจะมีความหมายด้านของคติธรรมคำสอน นับเป็นอัตลักษณ์ด้านการพ็อนของพ่อครูมานพ ยาระณะที่แตกต่างจากศิลปินท่านอื่นๆ

2. แนวคิดการสร้างสรรค์พ็อนเจิงและพ็อนผางของพ่อครูมานพ ยาระณะ

พ่อครูมานพ ยาระณะ ท่านมีความผูกพันกับวัดมาตั้งแต่เด็ก มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา แนวคิดแผนการสร้างสรรค์การแสดงส่วนใหญ่ก็จะนำเอาหลักธรรมคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับคตินิยมของชาวล้านนา มาสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างงดงาม มีมิติความลึกซึ้งด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดการสร้างสรรค์พ็อนเจิงและพ็อนผางของพ่อครู

มานพ ยาระณะ ดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อและความศรัทธาต่อ

พระพุทธศาสนา

การประดิษฐ์ฟอนเจิง ของพ่อครูมานพ ยาระณะ นี้สามารถจัดประเภทออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่ไม่มีอาวุธอยู่ในมือ และประเภทที่มีอาวุธอยู่ในมือ ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสรีระร่างกายของมนุษย์ มีความสามารถในการแสดงความรู้สึก และยังจินตนาการถึงเหตุการณ์ เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับการฟอนเจิงได้เป็นอย่างดี ลักษณะท่าทางในการเคลื่อนไหวในการฟอนเจิง ของพ่อครูมานพ ยาระณะ ประกอบไปด้วย

1) ลักษณะท่าทางการเคลื่อนไหวที่เกิดจากการเลียนแบบธรรมชาติ เช่น การเลียนแบบท่าของดอกบัว การเลียนแบบท่าทางของสัตว์ เป็นต้น

2) ลักษณะท่าทางการเคลื่อนไหวที่เกิดจากการสร้างสรรค์ขึ้นจากจินตนาการ ความเชื่อ ความศรัทธาในเรื่องของพระพุทธศาสนา ความเชื่อในเรื่องของเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

ท่าฟอนเจิงของพ่อครูมานพ ยาระณะนั้นจะมีลักษณะท่าทางป้องกันตัวและความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะท่าฟอนที่สื่อในแนวคิดตามหลักปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นศาสตร์แขนงหนึ่ง ซึ่งเป็นต้นแบบของศิลปะการแสดงฟอนเจิงในปัจจุบัน ส่วนแนวคิดในการสร้างสรรค์ฟอนผางนั้น พ่อครูมานพ ยาระณะ ท่านมีความเชื่อว่าการได้ใช้น้ำมันต่างๆ บูชาจะได้รับอานิสงส์อย่างยิ่ง ซึ่งความเชื่อนี้ก็มีปรากฏอยู่ในธรรมกาเผือกหรือตำนานพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ การบูชาพระทีปหรือผางประทีปนั้น ผู้ใดที่ได้ทำการสักการบูชาแด่พระรัตนตรัย ต้นพระศรีมหาโพธิ์ พระธาตุเจดีย์ บุคคลนั้นย่อมได้รับอานิสงส์ คือ เกิดมาในชาติใดย่อมมีรูปโฉมอันงดงาม เป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฟอนผาง ได้เกิดจากความคิดของพ่อครู มานพ ยาระณะ ท่านเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนเป็นอย่างยิ่งและเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา จึงประยุกต์วิชาความรู้เรื่องการฟอนเจิงมาเป็นแบบอย่างในการฟอนผางประทีป จึงทำให้ชื่อท่าที่เรียกและการฟอนมีความคล้ายคลึงกัน เพียงแต่ในมือจะถือผาง

2.2 แนวคิดอันสืบเนื่องมาจากสังคมชาวล้านนา

ฟ้อนเจิงเป็นการร่ายรำตามกระบวนท่าที่แสดงออกถึงชั้นเชิงและลีลาในแบบศิลปะการต่อสู้ของผู้ชายชาวล้านนา ซึ่งท่าฟ้อนนั้นมีทั้งท่าหลักและท่าที่ผู้ฟ้อนแต่ละคนจะใช้ความสามารถเฉพาะตัวพลิกแพลงให้ดูสวยงามได้ ฟ้อนเจิงของพ่อครูมานพ ยาระณะนั้น ได้รวมเอาทั้งการฟ้อนประกอบอาวุธและไม่มีอาวุธ โดยเรียกลักษณะการฟ้อนตามนั้น เช่น การใช้ท่อนประกอบกรรรำยรำ ก็จะเรียกว่าการฟ้อนเจิงท่อน การใช้ดาบประกอบกรรรำยรำ ก็จะเรียกว่าฟ้อนเจิงดาบ เป็นต้น ต่อมาคำว่าเจิง ในการฟ้อนประกอบอาวุธต่างๆ ได้กร่อนหายไป และเรียกการฟ้อนเจิงประกอบอาวุธต่างๆ ตามชื่อของอาวุธนั้นๆ เช่น ฟ้อนไม้ค้อน ฟ้อนท่อน ฟ้อนดาบ ฟ้อนลา และเรียกการร่ายรำในลีลาการต่อสู้ด้วยมือเปล่านี้ว่า ฟ้อนเจิง การฟ้อนเจิงประกอบอาวุธบางประเภทนั้น พบอยู่บ้างในพิธีการฟ้อนผี การฟ้อนเจิงเหล่านั้น ไม่ปรากฏว่ามีการฟ้อนให้เห็น ส่วนการฟ้อนเจิงดาบนั้นได้รับความนิยมมาก ทั้งในการแสดงประกอบการตีกลองในขบวนแห่ครัวทานเข้าวัด และเป็นที่ยอมรับมากในการแสดงเชิงศิลปวัฒนธรรมบนเวที

พ่อครูมานพ ยาระณะ ท่านมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมที่บ้าน วัด ชุมชน มีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น สังคมที่พ่อครูได้อาศัยอยู่เต็มไปด้วยศิลปวัฒนธรรมและประเพณี เมื่อเวลาว่างมีงานประเพณีต่างๆ พ่อครูก็จะได้เห็นการฟ้อน และได้มีโอกาสร่วมฟ้อนในงานอยู่เสมอ แนวคิดในการสร้างสรรค์ฟ้อนเจิง ฟ้อนผาง ของพ่อครูมานพ ยาระณะ จึงมาจากการรวบรวมเอาประสบการณ์ด้านการฟ้อนที่เกิดขึ้นในชุมชนชาวล้านนา แล้วนำมาสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นการแสดงขึ้นมา

3. รูปแบบการฟ้อนเจิงและฟ้อนผางของพ่อครูมานพ ยาระณะ

พ่อครูมานพ ยาระณะ เป็นผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญเรื่องศิลปะการฟ้อนเจิง และได้สร้างสรรค์แม่ท่าฟ้อนเจิง มาเป็นแม่แบบในการสร้างสรรค์ท่าฟ้อนผาง ซึ่งในแต่ละท่าฟ้อนนั้นจะมีลักษณะท่าฟ้อนและความหมายของท่าฟ้อนที่แตกต่างกัน ซึ่งพ่อครูมานพ ยาระณะ ได้รวบรวมองค์ความรู้และประสบการณ์การฟ้อนเจิงมาประดิษฐ์เป็นฟ้อนผาง ท่าฟ้อนผางในแต่ละท่านั้นมีการผสมผสานองค์ความรู้เรื่องศิลปะการต่อสู้ การป้องกันตัวและความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปศาสนา ท่าฟ้อนเจิง และท่าฟ้อนผาง ของ

พ่อครูมานพ ยาระณะจะมีการสื่อสารความหมายของท่าฟ้อน และมีคำอธิบายประกอบเสมอ ฟ้อนเจิงและฟ้อนผาง ของพ่อครูมานพ ยาระณะ เป็นการแสดงที่สวยงามมีลักษณะที่โดดเด่นเป็นที่ยอมรับ สะท้อนรูปแบบการแสดงล้านนาที่นำเอาศิลปะการป้องกันตัวมาดัดแปลงเป็นการแสดง มีรูปแบบทั้งเข้มแข็ง สวยงาม อ่อนช้อย ผู้วิจัยได้ศึกษาท่าฟ้อนและความหมายของท่าฟ้อนเจิงและฟ้อนผางพบว่า ฟ้อนผางมีลีลาที่นุ่มนวลแต่แฝงไปด้วยพลังที่แข็งแกร่ง มีความหมาย ซึ่งในแต่ละท่าฟ้อนนั้นมีการใช้ส่วนต่างๆ ของร่างกายเพื่อทำให้ท่าฟ้อนเกิดความสมดุลเป็นธรรมชาติ

3.1 รูปแบบการฟ้อนเจิงของพ่อครูมานพ ยาระณะ

รูปแบบการฟ้อนเจิงของพ่อครูมานพ ยาระณะ ได้แนวคิดมาจากพ่อครูคำ ขุนพรหม ครูคำท่านนี้ นามสกุลเดิมคือ คำพรหม ต่อมาได้เข้าไปถ่ายทอดความรู้เรื่องเจิงมวย เจิงหอก และเจิงดาบ ในวังเจ้านายฝ่ายเหนือ ชาวบ้านได้ขนานนามท่านว่า ครูคำ ขุนพรหม บุคลิกภาพของท่านเป็นคนสุขุม เยือกเย็น มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมื่ออายุมากก็ออกจากวังกลับมาอยู่ที่บ้านสันป่าข่อย จ.เชียงใหม่ ท่านมีความรู้ความสามารถในเรื่องศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว โดยเฉพาะการฟ้อนเจิง ซึ่งมีกระบวนการที่สง่างาม ทั้งกระบวนการรุก กระบวนการรับ และวิธีการอ่านจิตใจคู่ต่อสู้ (วัฒนา กราชขุย, 2557: 54) การฟ้อนเจิงที่พ่อครูมานพ ยาระณะ ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูคำ ขุนพรหม เป็นรูปแบบฟ้อนเจิงที่ถ่ายทอดในราชสำนัก คือ การฟ้อนเจิงมือเปล่า เมื่อพ่อครูมานพ ยาระณะ ได้ฝึกฝนจนเกิดความชำนาญแล้ว จึงได้มีการรวบรวมองค์ความรู้และสร้างสรรค์มาเป็นฟ้อนเจิงตามแบบฉบับของพ่อครูมานพ ยาระณะ การฟ้อนเจิง ของพ่อครูมานพ ยาระณะ มีขั้นตอนการแสดงทั้งหมด 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การแสดงจะเริ่มจากคนตีกลองสะบัดชัยโบราณจะออกมาฟ้อน โดยกลองนั้นจะตั้งอยู่กึ่งกลางของสถานที่แสดงหรือบนเวที คนตีกลองจะฟ้อนอ่อนหน้ากลอง ซึ่งเป็นการไหว้ครู ในการฟ้อนอ่อนหน้ากลองนี้จะแสดงถึงการบูชาคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บิดา มารดา และครูบาอาจารย์ด้วยท่าฟ้อนตามลำดับดังนี้ ท่าที่ 1 ท่าบมะผาบ (ระลึกถึงครูบาอาจารย์ที่ได้สั่งสอนมา และเป็นการเสกคาถากำกับร่างกายเพื่อป้องกันภัยอันตราย) ท่าที่ 2 ท่าขอพรแม่ธรณี (ระลึกถึงพระคุณแม่ธรณีในการปราบมาร และขับไล่ภัยร้ายต่างๆ ไปให้พ้นจากตน) ท่าที่ 3 ท่าฟ้อนยุ่ม

(การขอพรจากคุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ ด้วยการ
การทำมือเป็นสัญลักษณ์ของดอกบัว) และท่าที่ 4 ท่ากวางเหลียวหลัง (การมีสติ
ในกัณระวังภัยและป้องกันตนเองจากภัยร้าย) เมื่อผู้ฝึกลองแสดงท่าพ็อนจบแล้ว ก็จะมี
ถือไม้ตีกลอง พร้อมแสดงท่าไขอก ท่าบิตบัวบาน แล้วจึงตีกลอง

ขั้นตอนที่ 2 ผู้แสดงพ็อนเจิงจะออกมาทางด้านข้างของสถานที่แสดงหรือเวที
การแสดง จะออกมาพ็อนบริเวณหน้ากลองและพ็อนกึ่งกลางเวทีด้วยการพนมมือ ขอ
ขมาครู ขอพรเทวดา ขอขมาคนดู ที่ได้กระทำผิดพลาด ซึ่งในการพ็อนเจิงนั้นจะมีท่า
พ็อนที่ต้องใช้เท้าซึ่งถือว่าเป็นอวัยวะเบื้องต้นเข้าหาคนดู และใช้เท้ากระทำต่อคู่ต่อสู้

ขั้นตอนที่ 3 ผู้แสดงจะเริ่มตันท่าพ็อนด้วย ท่าตันเจิงแบบนั่ง 4 ทิศ จากนั้นก็
จะเริ่มกระบวนท่าพ็อนต่างๆ เช่น ท่าบิตบัวบาน ท่าเกี่ยวเกล้า ท่าหลดศอก เป็นต้น
กระบวนท่าพ็อนเจิงนี้สามารถแสดงได้ทั้ง 8 ทิศ ซึ่งหมายถึง การบูชาเทวดาทั้งแปด ผู้
พ็อนสามารถเดินไปทางซ้าย และทางขวาตามกระบวนท่าพ็อน บางท่าจะมีการหมุน
ตัว การเดินเป็นวงกลม เมื่อจบกระบวนท่าพ็อน ผู้พ็อนก็จะหยุดตรงกลางเวทีแล้ว
ไหว้ จากนั้นจึงเดินเข้าเวที สามารถเดินเข้าเวทีด้านซ้ายหรือขวาก็ได้

ขั้นตอนการพ็อนเจิงในแบบพ่อครู มานพ ยาระณะนั้น จะคำนึงถึงความ
งดงามและความเป็นระเบียบของท่าพ็อน การพ็อนนั้นจะต้องกำหนดพื้นที่ในการพ็อน
ซึ่งจะต้องกำหนดบริเวณการพ็อนไว้อย่างชัดเจน เช่น บนเวที ลานกว้าง เป็นต้น เพื่อให้
เกิดความเหมาะสมในการแสดง เพราะพ็อนเจิงเป็นการพ็อนที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อความ
บันเทิงโดยเฉพาะ แต่ละกระบวนท่าพ็อนจะมีการใช้การเบี่ยงตัว การอ่อนแอ้งลำตัว
และการหันลำตัวเพื่อให้เกิดทิศทางการเคลื่อนไหวร่างกายตามทิศทางต่างๆ ซึ่งการ
พ็อนในแต่ละทิศนั้นจะมีความหมาย ในการสักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในแต่ละทิศ

กระบวนท่าของพ็อนเจิง เรียกว่าแม่ เช่น แม่บิตบัวบาน แม่เกี่ยวเกล้า แม่
หลดศอก แม่บูชาเตวัน เป็นต้น กระบวนท่าเหล่านี้สามารถแสดงได้ทั้ง 8 ทิศ อัน
หมายถึงการบูชาเทวดาทั้ง 8 ทิศ กระบวนท่าเจิงนี้อาจมีคิดประดิษฐ์ดัดแปลงให้แตกต่าง
กันไปบ้างตามแต่ความคิดของพ่อครูในแต่ละสำนัก และทุกกระบวนท่าใช้ได้ทั้ง
กระบวนท่ารุกและรับ กระบวนท่าในแต่ละแม่จะจบด้วยท่าติดกะและท่าโยงเหยง ซึ่ง
ท่าติดกะมีความหมายว่าพร้อมแล้ว และท่าโยงเหยงเป็นท่าที่แสดงการหมดยุขเจิง

พร้อมจะเข้ากระบวนท่าในแม่ต่อไป พ่อครูเจิ้งทั้งหลายจะบอกว่ให้ใช้ตาดูหูฟัง เป็นการใช้สติปัญญา และสมาธิให้มั่นคง เมื่อคู่ต่อสู้รุกมาในท่าใด เราก็สามารถออกกระบวนท่ารับได้อย่างทันท่วงที และในขณะเดียวกันก็เปลี่ยนจากกระบวนรับเป็นกระบวนรุกได้ ผู้ที่ฝึกหัดฟ้อนเจิ้ง จะต้องปฏิบัติตนเป็นคนดี ไม่อวดตนว่าเป็นผู้มีความเก่งเจิ้ง แล้วใช้เจิ้งข่มเหงทำร้ายผู้อื่น เพราะฟ้อนเจิ้งเป็นศิลปะการป้องกันตัว และเป็นศิลปะการต่อสู้ของลูกผู้ชายที่จะต้องมีความเป็นสุภาพบุรุษ การแสดงฟ้อนเจิ้งมีอยู่เปล่าจะแสดงกระบวนท่าฟ้อนท่าใดก่อนหลังก็ได้ เป็นอิสระของผู้แสดง ทั้งนี้ท่าฟ้อนจะต้องแสดงให้สอดคล้องประสานกลมกลืนกันไป มีการใช้กลองพื้นเมือง ฉาบ โหม่ง ดี ประกอบจังหวะในการฟ้อน

ภาพที่ 1 ภาพพ่อครูมานพ ยาระณะ ฟ้อนเจิ้ง ที่มา : วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

3.2 รูปแบบการฟ้อนผาง ของพ่อครูมานพ ยาระณะ

ฟ้อนผาง เป็นการแสดงชุดหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทลื้อ แต่เดิมการฟ้อนผางนั้นจะมีลักษณะการฟ้อนแบบฟ้อนไปเรื่อยๆ ไม่มีระบบแบบแผนหรือแม่ท่าที่ตายตัว ต่อมาเพื่อให้่ายต่อการจดจำท่าฟ้อนและฝึกหัดท่าฟ้อน พ่อ

ครูมานพ ยาระณะจึงได้นำแม่ท่าของพ่อนเงมาปรับเข้าสู่การพ่อนผาง ทำให้พ่อนผางมีแม่ท่าที่เป็นแบบแผนจึงง่ายต่อการจดจำท่าพ่อน และการฝึกหัดท่าพ่อน การพ่อนผางของพ่อครูมานพ ยาระณะ มีขั้นตอนการแสดงทั้งหมด 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จะเริ่มจากคนตีกลองไซมมกคลจะออกมาพ่อน โดยกลองไซมมกคลนั้นจะตั้งอยู่ตรงกลางของสถานที่แสดงหรือบนเวที คนตีกลองจะพ่อนอ่อนหน้ากลอง คือการไหว้ครูก่อนการตีกลอง

ขั้นตอนที่ 2 ผู้แสดงพ่อนผางจะออกมาทางด้านข้างของสถานที่แสดงหรือเวทีการแสดงทั้ง 2 ข้าง จะออกมาพ่อนบริเวณหน้ากลองตามกระบวนท่าพ่อนผางจนจบ แล้วจึงเดินเข้าด้านข้างของสถานที่แสดงหรือเวทีการแสดงทั้ง 2 ข้าง

จากการศึกษาพบว่าพ่อนผางเป็นการแสดงที่เกิดจากวิถีชีวิตของความเป็นอยู่ของชาวล้านนาที่มีความผูกพันกับวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาแล้วพัฒนามาสู่รูปแบบการแสดง แต่เดิมนั้นพ่อนผางเป็นการพ่อนที่ไม่มีแบบแผนแน่นอนต่อมาพ่อครูมานพ ยาระณะได้มีการนำแม่ท่าของพ่อนเงมาปรับเข้าสู่กระบวนท่าพ่อนผาง ทำให้พ่อนผางเกิดเป็นการแสดงที่มีท่าพ่อนในแบบของพ่อครูมานพ ยาระณะ ดังที่จิตรลดา สอนไทยและคณะ (2548: 114) ได้กล่าวว่า พ่อนผางในแต่ละท่าจะสื่อความหมายของการบูชาตามความเชื่อและความศรัทธา รูปแบบการแสดงพ่อนผางเมื่อเปรียบเทียบกับการแสดงนาฏศิลป์แล้ว ปรากฏว่า มีลักษณะการแสดงที่เหมือนกับระบำเบ็ดเตล็ดทั่วไป มีการแปรแถว เน้นความพร้อมเพรียงของท่ารำและใช้ผู้แสดงจำนวนมาก พ่อนผางในแบบของพ่อครูมานพ ยาระณะ มีทั้งหมด 18 ท่า คือ 1) ท่าผางวงเวียน หมายถึง การบิดเป่าความชั่วร้ายออกไปไกลตัว 2) ท่าผางไขอก หมายถึง การบูชาด้วยกายและใจที่บริสุทธิ์ 3) ท่าผางบัวบาน หมายถึง การบูชาเทวดาทั้ง 8 ทิศรวมไปถึงเทพบุตร เทพธิดา พระอินทร์ พระพรหม และพระยมราช 4) ท่าผางสุนเฝ้าสนพาย หมายถึง การขอขมา ครูบาอาจารย์ เทวบุตร และเทวดา 5) ท่าผางหลดศอก หมายถึง การขอพรให้พ้นจากอันตราย 6) ท่าผางเลียนดิน หมายถึง การบูชาและการขอพรจากพระแม่ธรณี 7) ท่าผางเกี่ยวเกล้า หมายถึง การบูชาและการขอพรจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 8) ท่าผางปรมะ หมายถึง การบูชาเทวดาที่สูงสุด 9) ท่าผางผาง หมายถึง การแบ่งส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ที่มี

พระคุณ 10) ทำผางปูจาตะวัน หมายถึง การบูชาดวงตะวันที่ได้ให้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต 11) ทำโยงผาง หมายถึง การบูชาพระอินทร์ พระพรหม พระยมราช และการบูชาเทวดาทั้ง 8 ทิศ 12) ทำผางเก้ายอด หมายถึง การค้าจุนพระพุทธรศาสนา 13) ทำผางแม่ธรณีรึดผม หมายถึง การบูชาพระแม่ธรณี 14) ทำผางปูจาเทวดาทั้ง 4 ทิศ 15) ทำผางอวกวณเกวียน หมายถึง การปิดป้องภัยที่เข้ามารอบๆ ตัว 16) ทำเขยาะก้านั่ง หมายถึง การระลึกถึงแม่กาเผือก 17) ทำฟ้อนยุ่ม หมายถึง การบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยดอกบัว 18) ทำตบมะผาบ หมายถึง การระลึกถึงพระคุณครูเพื่อเสกคาถากำกับส่วนต่างๆ ของร่างกาย

3.3 จากผสมผสานการฟ้อนเจิงและฟ้อนผางของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

ฟ้อนผางนั้น เป็นการแสดงที่พัฒนาโดยวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ มีแนวคิดที่สื่อถึงการความเคารพ การบูชา ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธรศาสนา เช่นเดียวกับรูปแบบการฟ้อนผางแบบดั้งเดิมของพ่อครูมานพ ยาระณะ ที่มีลักษณะและลีลาท่าฟ้อนมาจากการฟ้อนเจิง รูปแบบการฟ้อนผางแบบวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ เป็นรูปแบบการฟ้อนที่มีการปรับเปลี่ยน โดยเชื่อมโยงท่าฟ้อนเจิงที่ลีลาท่าฟ้อนแบบเข้มแข็งผสมกับลีลาความอ่อนช้อย (มงคล เสียงขารี, สัมภาษณ์. 3 มีนาคม 2561) และลีลาการเคลื่อนไหวร่างกายที่มีผางเป็นอุปกรณ์ให้มีความสวยงามตามองค์ประกอบของการสร้างสรรค์การแสดง คณะครุภาควิชานาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ จึงได้นำการแสดงฟ้อนผางมาปรับปรุงกระบวนการฟ้อนใหม่ เพื่อให้มีความงดงามและอ่อนช้อยยิ่งขึ้น ในการประดิษฐ์ชุดฟ้อนผางของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ นั้น พ่อครูมานพ ยาระณะได้ให้ท่าฟ้อนผางแบบดั้งเดิมจำนวน 18 ท่า ซึ่งมีท่าฟ้อนผางของพ่อครูมานพ ยาระณะนั้น มีท่าฟ้อนเจิงที่ปรากฏอยู่ในฟ้อนผาง จำนวน 12 ท่า คือ ท่าผางวงเกวียน ท่าผางผาง ท่าผางบัวบาน ท่าผางปูจาตะวัน ท่าผางสุนเกล้าสนบ้าย ท่าผางธรณีสรึดผม ท่าผางหลดศอก ท่าเขยาะก้านั่ง ท่าผางเกี้ยวเกล้า ท่าฟ้อนยุ่ม ท่าผางปรมะ และท่าตบมะผาบ ซึ่งในแต่ละกระบวนการฟ้อนยังแสดงอัตลักษณ์ของพ่อครูมานพ ยาระณะ ได้เป็นอย่างดี เพราะแต่ละกระบวนการฟ้อนนั้นมีชื่อท่า มีความหมายเมื่อมีการปรับให้เข้ากับรูปแบบของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ จึงปรับท่าฟ้อนและ

ปรับปรุงรูปแบบท่าให้เหลือเพียง 12 ท่า โดยตัดท่าที่การยกขาสูงออกไป เพื่อให้เหมาะสมกับผู้แสดงที่เป็นผู้หญิง และเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย แต่ยังคงอัตลักษณ์การฟ้อนผางในแบบของฟอครูมานพ ยาระณะอยู่

การฟ้อนผางของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ มีขั้นตอนการแสดงทั้งหมด 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้แสดงจะออกมาทางด้านข้างของสถานที่แสดง จะออกมาฟ้อนบริเวณกลางเวที

ขั้นตอนที่ 2 ผู้แสดงฟ้อนตามกระบวนท่าฟ้อน โดยมีการแปรแถวประกอบด้วย 1) แถวปากพญิง 2) แถววงกลมวงใหญ่ เข้าพู่เหมือนกับรูปดอกบัว 3) แถววงกลมวงใหญ่ 4) แถววงกลม 2 วงซ้อนกัน 5) แถวครึ่งวงกลมเหมือนปีกกา

ขั้นตอนที่ 3 เมื่อจบกระบวนท่าฟ้อนแล้ว ผู้ฟ้อนเข้าเวที

ขั้นตอนการฟ้อนผางในแบบวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ นั้น จะคำนึงถึงความงดงามและความเป็นระเบียบของท่าฟ้อน การฟ้อนนั้นจะต้องกำหนดพื้นที่ในการฟ้อน ซึ่งจะต้องกำหนดบริเวณการฟ้อนไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการแสดง

กระบวนท่าฟ้อนผางในรูปแบบของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ นั้นมีอยู่ทั้งหมด 12 ท่า ซึ่งจะแบ่งเป็น 2 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 ทำนองเพลงที่มีอัตราค่อนช้าช้า มีด้วยกันทั้งหมด 9 ท่า และช่วงที่ 2 ทำนองเพลงที่มีอัตราค่อนช้าเร็ว มีด้วยกันทั้งหมด 3 ท่า โดยรูปแบบการแปรแถวในสำหรับการฟ้อนผางของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ มีลักษณะการเคลื่อนที่ของผู้ฟ้อนเพื่อให้เกิดความสวยงาม แต่ยังคงความหมายของการแปรแถวของฟ้อนผางของฟอครูมานพ ยาระณะ ในสมัยก่อนคนที่จะนำผางไปจุดถวายเป็นพุทธบูชาต้องศีลสมาสัมพุทธเจ้าในงานประเพณียี่เป็งมีจำนวนมาก ต่างคนก็มาจากต่างหมู่บ้าน เมื่อการบูชาผางพัฒนามาสู่รูปแบบของการฟ้อน ลักษณะการเคลื่อนที่ประกอบการฟ้อนจึงมีความแตกต่างกันออกไป

จากการศึกษาท่าฟ้อนผางของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่พบว่า โครงสร้างท่าฟ้อนที่ฟอครูมานพ ยาระณะ ได้ถ่ายทอดให้กับคณะครูวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ มีทั้งหมด 12 ท่า โดยแบ่งเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 ลักษณะและวิธีการแสดง ประกอบกับทำนองเพลงที่มีอัตราจังหวะค่อนช้าช้า มีด้วยกันทั้งหมด 9 ท่า คือท่าสุนัข

สนปาย ทำผางเดี่ยว ทำหลอดศอก ทำโยงผางคู่ ทำสูนเก้าสนปายสลัฟั่นปลา ทำยางสามขุม ทำเขยาะกำ ทำอองกวเวยัน ทำผางคู่ และช่วงที่ 2 ลักษณะและวิธีการแสดงประกอบกับทำนองเพลงที่มีอัตราจังหวะเร็ว มีด้วยกันทั้งหมด 3 ทำ คือ ทำปรมะ ทำบิตบัวบาน ทำเก็ดหานหรือทำหานผาง ซึ่งการเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกายในการฟ้อนผางมีหลายรูปแบบซึ่งเป็นท่าเฉพาะ กระบวนท่าฟ้อนที่ได้นำมาประดิษฐ์เป็นท่าฟ้อนผางนั้น มีต้นแบบมาจากท่าของฟ้อนเจิง แล้วนำมาปรับเป็นท่าฟ้อนผางจึงทำให้ท่าฟ้อนผางนั้นมีลักษณะเฉพาะ แต่ยังคงแสดงความเป็นอัตลักษณ์ของพ่อครูมานพ ยาระณะ คือแม่ท่าฟ้อนแต่ละท่าจะมีความหมาย และมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

3.4 การสืบทอดและการสร้างสรรค์ฟ้อนเจิงและฟ้อนผางของครูมานพ ยาระณะ

การสืบทอดและการสร้างสรรค์ฟ้อนเจิงและฟ้อนผางของพ่อครูมานพ ยาระณะ เป็นบทบาทสำคัญของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่รวบรวมเอากระบวนท่าฟ้อนตามแบบของพ่อครู แม่ครู ศิลปินพื้นบ้านล้านนา และการประดิษฐ์ชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคเหนือขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะพ่อครูมานพ ยาระณะ ที่ให้กระบวนท่าฟ้อนที่มีประโยชน์ต่อการประดิษฐ์ผลงานทางนาฏศิลป์พื้นเมืองล้านนาสืบมา

พ่อครูมานพ ยาระณะ ได้เข้ามาสอนการแสดงพื้นเมือง ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2538 ท่านได้ให้มีรูปแบบการถ่ายทอดและเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ ซึ่งครูบาอาจารย์ได้กำหนดไว้สืบทอดกันมา ไม่ว่าจะเป็นวิธีการสอน ขั้นตอนการฝึกหัด การฝึกฝนให้กับลูกศิษย์นั้นเกิดความรู้ความสามารถ มีทักษะในการแสดง กลวิธีหรือเทคนิคอันเป็นการสร้างประสบการณ์ เมื่อเวลาที่ออกไปแสดงจริงบนเวทีต่อหน้าผู้ชม สิ่งสำคัญในกระบวนกรถ่ายทอดความรู้ของพ่อครูมานพ ยาระณะ คือการปลูกฝังลูกศิษย์ในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม พุทธประวัติ ให้ลูกศิษย์ทุกคนยึดมั่นในความดี มีศีลธรรม ปัจจุบันนี้การแสดงฟ้อนเจิง และฟ้อนผาง ได้รับการสืบทอด พัฒนามาเป็นรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคเหนือ โดยวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ เป็น

ศิลปะการฟ้อนที่เป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ชุดการแสดงอื่นๆ กระบวนท่าฟ้อนในแต่ละท่าของฟ้อนเจิง และฟ้อนผางมีความหมาย สามารถสื่อให้ผู้ชมเข้าใจได้

จากการศึกษาพบว่า การสืบทอดการฟ้อนของชาวล้านนา นั้น นอกจากจะสืบทอดเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมล้านนาและ ยังเป็นการสืบทอดในด้านของคุณค่าแห่งความงามทางด้านศิลปกรรมล้านนาอีกด้วย การฟ้อนแบบล้านนาที่พ่อครูมานพ ยาระณะ ได้สั่งสม สร้างสรรค์มานั้น มีการสืบทอดต่อเนื่องเป็นมรดกต่อกันมา เป็นความงามที่สามารถรับรู้ได้ด้วยการชม การสัมผัส การรับรู้ด้วยสุนทรียศาสตร์ การสืบทอดด้านการฟ้อนจึงมีคุณค่า มีความหมายต่อวงการนาฏศิลป์ของไทย และอัตลักษณ์การฟ้อนของพ่อครูมานพ ยาระณะยังเป็นต้นแบบให้กับศิลปะการแสดงล้านนาประเภทอื่นๆ ได้

4. อัตลักษณ์และลีลาการฟ้อนแบบล้านนาของฟ้อนเจิงและฟ้อนผาง

นาฏศิลป์ล้านนา มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นบอกถึงความประณีตที่แฝงด้วยจินตนาการด้านศิลปะอันละเอียดอ่อนของชาวล้านนา จนกลายเป็นอัตลักษณ์และถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ดังที่ ธีรยุทธ ยวงศรี (2540: 60 - 62) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของฟ้อนล้านนาว่ามีมานานเกิน 500 ปี การฟ้อนของชาวล้านนาในอดีตประกอบไปด้วยลีลาท่าทางที่เลียนแบบหรือดัดแปลงมาจากธรรมชาติในท้องถิ่นมีลักษณะ กล่าวคือ เชื่องช้า ชุ่มช้อย สวยงาม ไม่มีลีลาท่าวร่าซับซ้อน ยุ่งยาก เป็นกระบวนท่าที่ง่ายๆ สั้นๆ เพราะเกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ต่อมาสมัยเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7 มีการเปลี่ยนแปลงการฟ้อนเมืองขึ้น โดยอิทธิพลการดนตรีและการละครในราชสำนักกรุงเทพฯ ได้เผยแพร่มาสู่ดินแดนล้านนา สอดคล้องกับ สุรพล ดำริห์กุล (2542: 266 - 269) กล่าวว่า นับแต่นั้นมาในคุ่มของเจ้าดารารัศมี พระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การฟ้อนของล้านนาเริ่มมีแบบแผนมากขึ้น มีลักษณะเป็นการแสดงแบบมหรสพอย่างแท้จริง เรียกว่า “ฟ้อนเมือง” ซึ่งในสมัยก่อนฟ้อนเมืองหาดูได้ยาก ถ้าจะดูการฟ้อนที่อ่อนช้อย สวยงาม ต้องเป็นช่างฟ้อนจากคุ่มหลวง แต่ศิลปะการฟ้อนของพ่อครูมานพ ยาระณะ นั้น มีความโดดเด่นตรงที่รูปแบบการฟ้อนที่รับการถ่ายทอดมาจากครูคำ ขุนพรหม ซึ่ง

เป็นช่างฟ้อนหลวงอยู่ในวัง แต่ละกระบวนท่าที่ได้รับการถ่ายทอดมาก็จะมีท่าทางที่
สง่างาม ผสมกับลีลาการฟ้อนที่พ่อครูได้รับการถ่ายทอดมาจากพระ ก็จะมีลีลาท่าทาง
การฟ้อนที่ผสมผสานกัน เกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของพ่อครูมานพ ยาระณะ ซึ่งการ
ฟ้อนส่วนใหญ่จะเป็นการฟ้อนเพื่อเป็นพุทธบูชา ในล้านานนั้นก็จะมีกลุ่มชนที่มีการฟ้อน
ประจำกลุ่ม แต่มีท่าฟ้อนที่ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมของแต่ละกลุ่มชน
นั้นๆ ซึ่งภายหลังที่มีการผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม
ประเพณีที่มีความคล้ายคลึงกันก็ถูกปรับให้เข้ากันอย่างกลมกลืน ในปัจจุบันอัตลักษณ์
ของการฟ้อนในล้านนาก็ยังอยู่ในบริบทของความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา
ที่ได้รับอิทธิพลมาจากวิถีการดำเนินชีวิตที่มักจะเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ศาสนา ผี และ
ธรรมชาติ จากการผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในล้านนา ทำให้
รูปแบบการฟ้อนในล้านนามีความหลากหลาย แต่ยังคงมีอัตลักษณ์เฉพาะที่แสดงความ
นุ่มนวลของท่วงท่า ลีลาการฟ้อนอ่อนช้อย

จากการศึกษาพบว่า ฟ้อนเจิง จัดอยู่ในประเภทการฟ้อนพื้นบ้าน ซึ่งเป็นการ
ฟ้อนที่เกิดขึ้นของชาวบ้านในเรื่องความเชื่อทางศาสนา เป็นฟ้อนที่คนเมืองประดิษฐ์ขึ้น
นั่นก็คือพ่อครูมานพ ยาระณะ การฟ้อนเจิงและฟ้อนผาง มีพื้นฐานจากการผสมผสาน
ของการฟ้อนจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ มีการสืบทอดที่ปฏิบัติต่อกันมา โดยวัตถุประสงค์
ในการฟ้อน คือ ฟ้อนเพื่อเป็นพุทธบูชา ส่วนฟ้อนผางนั้น จัดอยู่ในประเภทฟ้อนที่
ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ เมื่อมีการตั้งสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในเชียงใหม่ โดยเฉพาะ
วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ซึ่งวิทยาลัยฯ ได้มีนโยบายในการอนุรักษ์ พัฒนา
สร้างสรรค์ด้านการแสดง จึงมีการนำเอาองค์ความรู้จากศิลปินพื้นบ้าน ผู้เชี่ยวชาญด้าน
การแสดงล้านนา มาให้ความรู้และปรับปรุงให้เกิดเป็นการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง
ล้านนาชุดใหม่ขึ้น

ภาพที่ 2 ภาพการแสดงฟ้อนผางของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่
ที่มา : วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

อัตลักษณ์ของการฟ้อนเจิงและฟ้อนผางที่โดดเด่น คือ กระบวนท่าฟ้อนที่เป็นรูปแบบเฉพาะตัวของพ่อครูมานพ ยาระณะ เป็นกระบวนท่าที่สามารถสื่อความหมายในชั้นเชิงการต่อสู้ การป้องกันตัว ความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดาบนสวรรค์ และการเลียนแบบท่าทางของสัตว์ ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากการแสดงชุดอื่นๆ ฟ้อนเจิงสามารถฟ้อนได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิง ไม่จำกัดจำนวนผู้แสดง ไม่จำกัดอายุของผู้แสดง ส่วนฟ้อนผางก็เป็นรูปแบบของพ่อครูมานพ ยาระณะ ที่ได้สืบทาทางมาจากการฟ้อนเจิง แต่ใช้ผางเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง เมื่อมีการถ่ายทอดให้กับคณะครูอาจารย์จากวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ จึงมีกระบวนท่าฟ้อนที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ ใช้องค์ประกอบของการประดิษฐ์การแสดง มีดนตรีประกอบ ซึ่งเป็นเพลงที่บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ เพื่อให้การแสดงมีความสวยงามและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่ยังคงอัตลักษณ์ของรูปแบบการฟ้อนของพ่อครูมานพ ยาระณะเอาไว้ จากการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ของการฟ้อนเจิงและฟ้อนผางที่เห็นชัดเจน ได้แก่ กระบวนท่าฟ้อนที่สร้างสรรค์ขึ้นจากความรู้และประสบการณ์ของพ่อครูมานพ ยาระณะ ในแต่ละท่านนั้น จะใช้อวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายเคลื่อนไหวไปพร้อมๆ กับการแสดงความรู้สึก ทุก

ส่วนจะมีความสัมพันธ์กัน ทำพ็อนในแต่ละท่านนั้นจะมีชื่อท่าและความหมาย พ่อครูมานพ ยาระณะจะสร้างสรรค์ท่าพ็อนที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับศิลปะการป้องกันตัว ความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา หลักธรรมคำสอนที่แสดงถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่สื่อถึงคุณธรรม จาริตและข้อปฏิบัติตามวิถีของชาวล้านนา เครื่องแต่งกายที่ใช้สวมใส่ในการแสดง ก็จะเป็นชุดพื้นเมืองเพื่อสื่อถึงวัฒนธรรมด้านการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ในล้านนา เป็นการรักษามรดกภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเอาไว้ พ่อครูมานพ ยาระณะ ท่านรักในความเป็นชาวล้านนา รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชาวล้านนา ศิลปะการพ็อนที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของพ่อครูจึงแสดงอัตลักษณ์ของชาวล้านนาอย่างชัดเจน การแต่งกายพ็อนผาง จึงได้นำเอารูปแบบของการแต่งกายมาจากชาวไทลื้อตามเชื้อสายมารดาของพ่อครูมานพ ยาระณะ มาออกแบบให้เป็นเครื่องแต่งกายประกอบชุดการแสดงพ็อนผาง ซึ่งผู้หญิงชาวไทลื้อนิยมใส่เสื้อปิด นุ่งผ้าถุงต่อลายที่หัวและเชิงขึ้น เสื้อแขนยาวที่เรียกว่าเสื้อปิด หรือเสื้อปิดจ้าง คือ เสื้อที่มีสาดด้านหน้าเฉียง มาผูกติดกับเชือกหรือกระดุมเกี่ยวกันได้ เดินแกยสี่ที่ขอบเสื้อติดลงมาถึงเอวข้างเอว ปลายแขน และชายเสื้อเหนือเอว สี่ที่ใช้ครีมี ส่วนผ้าขึ้นก็มีสีเดียวกับเสื้อและต่อลายด้วยผ้าพื้นเมืองสีต่างๆ (วิบูลลักษณ์ คุณยศยิ่ง, สัมภาษณ์. 5 มีนาคม 2561) จากการศึกษาพบว่า ลักษณะการแต่งกายของพ็อนผางนั้น มีการพัฒนามาจากการแต่งกายในชีวิตประจำวันของชาวไทลื้อ จากนั้นจึงมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับการแสดง โดยเพิ่มเครื่องประดับต่างๆ เข้าไปเพื่อให้เกิดความสวยงาม

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานที่โดดเด่นของพ่อครูมานพ ยาระณะ ที่นำอัตลักษณ์ของตนเองมาสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะการพ็อนเจิงและพ็อนผาง ท่านมีความรู้ ความสามารถด้านการต่อสู้เชิงมือเปล่า ทำให้เกิดการแสดงสร้างสรรค์ชุดพ็อนเจิง ประกอบกับความสามารถด้านการพ็อนผาง ท่านได้นำมาประดิษฐ์เป็นชุดพ็อนผางการแสดงทั้งสองชุดดังกล่าว ท่านได้นำมาถ่ายทอดให้แก่นักเรียน นักศึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ จนเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย ผลงานสร้างสรรค์ทั้งพ็อนเจิงและพ็อนผาง รังสรรค์มาจากทักษะส่วนบุคคล ด้านศิลปะการต่อสู้และบุคลิกภาพของพ่อครูมานพ ยาระณะ ทำให้เกิดเป็นผลงานโดดเด่น สะท้อนถึงอัต

ลักษณะความเป็นคนล้นน่ายอย่างแท้จริง พ่อครูมานพ ยาระณะจะนำหลักธรรมคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนาและประเพณีมาสร้างสรรค์ผลงาน เพราะชีวิตของท่านวนเวียนอยู่กับวัดตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ ท่านได้นำหลักธรรมคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับคตินิยมของชาวล้านนา มาสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างงดงาม มีมิติความลึกซึ้งด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา สะท้อนถึงจินตนาการของท่าน การแสดงชุดฟ้อนผาง จึงเกิดจากแนวคิดที่พ่อครูมานพ ยาระณะได้เห็นชาวล้านนานิยมใช้ผางประทีปจุดถวายเป็นพุทธบูชาตามวาระโอกาสต่างๆ เช่น ประเพณีเดือนยี่เป็ง การบูชาพระธาตุ และเชื่อว่าการไถ้ใช้น้ำมันต่างๆ บูชาจะได้รับอานิสงส์อย่างยิ่ง การสร้างสรรค์ท่าฟ้อนผางนั้นพ่อครูได้ยึดรูปแบบจากแม่ท่าเจิง เป็นท่าหลักในการสร้างสรรค์

จากการศึกษาการสร้างสรรค์ฟ้อนผาง มีการนำแม่ท่าเจิงมาใช้ แม้จะเป็นท่าหลักท่าเดียวกัน แต่ด้วยพ่อครูมานพ ยาระณะ ท่านเป็นศิลปินที่เปี่ยมด้วยความสามารถ ทำให้การนำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าวมีความงดงามในแต่ละชุด การฟ้อนเจิงและฟ้อนผาง ของพ่อครูมานพ ยาระณะ นั้นท่านได้แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน 3 ประการดังต่อไปนี้

1. แรงบันดาลใจที่มาจากสังคม วัฒนธรรม ประเพณี

พ่อครูมานพ ยาระณะ มีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ในพื้นที่แวดล้อมไปด้วยธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ อยู่ในสังคมชาวล้านนาที่มีความผูกพันกับธรรมชาติและอยู่ในชุมชนที่มีศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ครอบครัวของท่านมีความเกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงล้านนา มีบิดาเป็นนักดนตรี มารดาเป็นช่างฟ้อนประจำวัดในหมู่บ้าน และเมื่อเวลาที่วัดแม่จ้อง วัดแม่ก๊ะมีงานประเพณีต่างๆ พ่อครูมานพ ยาระณะ ก็จะได้เห็นการฟ้อนแบบล้านนามาตั้งแต่วัยเด็ก จึงเกิดเป็นความผูกพันในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมล้านนา และเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์การแสดงล้านนาชุดต่างๆ

2. แรงบันดาลใจที่มาจากการแสดงล้านนา

ในช่วงชีวิตวัยหนุ่มพ่อครูมานพ ยาระณะ ได้มีโอกาสออกแสดงฟ้อนเจิงตามงานต่างๆ ทำให้พ่อครูมานพ ยาระณะ ได้มีโอกาสเรียนรู้ศิลปะการแสดงพื้นเมือง

ล้านนา จากพ่อครูหลายท่าน ทั้งด้านการแสดงฟ้อนเจิง ฟ้อนดาบ ฟ้อนหอก การตีกลองปู่เจ้ การตีกลองมอญ ซึ่งศิลปะการแสดงเหล่านี้พ่อครูมานพ ยาระณะ ได้นำออกมาแสดงและนำมาถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์ที่บ้านของตนเอง โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายมาเป็นเวลามากกว่า 60 ปี ทำให้พ่อครูมานพ ยาระณะ มีความผูกพันกับการฟ้อนล้านนาจนเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน

3. แรงบันดาลใจที่เกิดจากตำนาน ชาดก และคาถาธรรมต่าง ๆ

พ่อครูนายมานพ ยาระณะ เป็นผู้ที่ยึดมั่นตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ตำนานชาดกธรรมต่างๆ และคำสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ในท้องถิ่น ซึ่งเกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงพื้นบ้านล้านนาและวัฒนธรรมประเพณีของล้านนา เช่น คำสอนของครูบามหาธรรมที่ว่า “ถ้าศีธรรมดาก็จะไม่ได้ไปถึงสวรรค์” คำพูดของคนแก่ คนเฒ่าที่ว่า “เวลาไปวัดก็ต้องเป็นคนของวัด มิใช่เป็นมาร” หมายถึง การไปแห่ดนตรี ตีกลอง ฆ้อง ก็ต้องทำให้ดีจะได้บุญ การนำตำนานพื้นเมืองเรื่องกลองไชยมงคล ธรรมกาเผือก อาณิสสของการจุตผางประทีป เข้ามาเชื่อมโยงกับการแสดง ซึ่งในเวลาต่อมาได้เกิดเป็นแรงบันดาลใจ ในการนำตำนาน ชาดก คาถาธรรม มาเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานและถ่ายทอดไปยังลูกศิษย์ (ดิษฐ์ โพธิยารมย์, 2553: 230)

การศึกษาอัตลักษณ์และลีลาการฟ้อนแบบล้านนาของพ่อครูมานพ ยาระณะ เป็นการศึกษาความคิดและความเข้าใจด้านการฟ้อนแบบล้านนาของพ่อครูมานพ ยาระณะ จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าพ่อครูมานพ ยาระณะมีอัตลักษณ์ ดังนี้

1. ความเชี่ยวชาญด้านการฟ้อนแบบล้านนา

พ่อครูมานพ ยาระณะ มีความเชี่ยวชาญด้านการฟ้อนเจิง โดยซึมซับและได้รับการฝึกฝนมาตั้งแต่เด็ก จนกระทั่งได้รับการถ่ายทอดท่าฟ้อนเจิงจากพ่อครูคำ ขุนพรหม และได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงต่างๆ กับพระในวัด แล้วจึงได้เรียนรู้เพิ่มเติมจากพ่อครูคนอื่นๆ ท่านฝึกหัดศิลปะการแสดงต่างๆ จนเกิดความชำนาญ เมื่อความรู้ สามารถของพ่อครูมานพ ยาระณะมีชื่อเสียงและเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของคนทั่วไป จึงเริ่มมีลูกศิษย์มาขอเรียนด้วย พ่อครูมานพ ยาระณะ สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ได้อย่างถูกต้องแม่นยำและยังรักษาจารีตในการปฏิบัติตน การถ่ายทอดศิลปะ

การฟ้อนก็ยังคงรักษาขั้นตอนเหมือนกับที่ตนเคยได้รับการถ่ายทอดมา เป็นการแสดงความเคารพและศรัทธาต่อครูบาอาจารย์ของตนอีกด้วย

2. มีเป้าหมายในการถ่ายทอดการฟ้อนที่ชัดเจน

พ่อครูมานพ ยาระณะ ท่านมีองค์ความรู้ที่ต้องการถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ และมีขั้นตอนในการถ่ายทอดที่ชัดเจน ความรู้ ความสามารถต่างๆ ได้มาจากการประสบการณ์การเรียนรู้ด้านการฟ้อนของตัวพ่อครูเอง พ่อครูมานพ ยาระณะ ได้เรียนรู้ศิลปะการฟ้อนเจิงและฟ้อนผางจากการซึมซับมาจากบริบททางวัฒนธรรมรอบตัวแล้ว เริ่มจากการเลียนแบบ เมื่อฝึกฝนจนชำนาญแล้ว จึงได้มีโอกาสดำเนินตามงานที่จัดขึ้นในวันสำคัญต่างๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความเป็นนักแสดงหรือเป็นศิลปินของท่าน ความเข้าใจกระบวนการฟ้อน และการมีเป้าหมายในการถ่ายทอดการฟ้อนที่ชัดเจน ส่งผลโดยตรงต่อการสอนศิษย์ของพ่อครู จนทำให้พ่อครูมานพ ยาระณะ มีลูกศิษย์อยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งในสถาบันการศึกษาต่างๆ และผู้ที่มีใจรักด้านการฟ้อนล้านนาทั่วไป

3. เป็นครูผู้สร้างสรรค์การฟ้อนและอนุรักษ์สืบทอดการฟ้อนแบบล้านนา

พ่อครูมานพ ยาระณะ ท่านมีหน้าที่เป็นผู้สร้างสรรค์และอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรมด้านการฟ้อนเจิงและฟ้อนผาง ซึ่งเป็นศิลปะการฟ้อนที่พ่อครูมีความเชี่ยวชาญ นอกจากการทำหน้าที่เป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานการฟ้อนชุดใหม่ พ่อครูมานพ ยาระณะก็ยังเป็นผู้อนุรักษ์การฟ้อนแบบล้านนาไปด้วยในเวลาเดียวกัน ท่านได้ประดิษฐ์ท่าฟ้อนผางขึ้น และได้ออกเผยแพร่ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การฟ้อนผางของพ่อครูจะมีลีลาท่าฟ้อนที่สวยงาม มีท่าฟ้อนที่อ่อนช้อยผสมกับความเข้มแข็ง กระบวนท่าฟ้อนในแต่ละท่าจะสื่อสารความหมายที่เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นการฟ้อนเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ฟ้อนผางของพ่อครูมานพ ยาระณะได้ถูกถ่ายทอดให้กับวิทยาลัยนาฏศิลปเชียงใหม่ และผู้ที่มีใจรักในด้านการฟ้อนล้านนาทั่วไป ปัจจุบันท่าฟ้อนผางได้รับการอนุรักษ์และสืบทอด จนเป็นการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองล้านนาที่มีชื่อเสียง และยังมีผู้นำไปฟ้อนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นจำนวนมาก

จากการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์ลีลาการฟ้อนแบบล้านนาของพ่อครูมานพ ยาระณะ มีส่วนมาจากการซึมซับบริบททางวัฒนธรรมล้านนาตั้งแต่เด็ก รวมไปถึงการ

อยู่ในครอบครัวที่บิดาเป็นนักดนตรี มารดาเป็นช่างฟ้อนของหมู่บ้าน เมื่อพ่อครูมานพ ยาระณะได้ออกแสดงในงานต่างๆ จึงได้เรียนรู้วัฒนธรรมล้านนาทั้งแบบดั้งเดิมและแบบที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งส่งผลต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการฟ้อนหรือการสอนเพื่อสนองต่อวัฒนธรรมและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย พ่อครูมานพ ยาระณะ ได้กล่าวว่า “เรียนพร้อมๆ กันไป” คำกล่าวนี้นี้ แสดงให้เห็นว่าพ่อครูมานพ ยาระณะ มีความชื่นชอบ มีความรู้ มีทักษะ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม ซึ่งพ่อครูเป็นคนมีประสบการณ์กับบริบททางวัฒนธรรมเหล่านั้น (คณิเทพ ปิฎกมินา, 2557: 164) เมื่อซึมซับวัฒนธรรมและต้องการมีความสามารถนั้น จึงเกิดการเลียนแบบทำตามโดยไม่มีใครสอน ใช้ประสบการณ์จากการแสดงเป็นบทเรียนในการฝึกฝน พัฒนาตนเอง ปรับปรุง ประยุกต์รูปแบบการฟ้อนให้เป็นแบบเฉพาะของตนเอง เมื่อฝึกฝนจนเกิดความชำนาญแล้ว ก็เกิดเป็นองค์ความรู้ที่สามารถจะถ่ายทอดให้กับผู้อื่นได้

บทสรุป

พ่อครูมานพ ยาระณะ เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในการฟ้อนล้านนา โดยเฉพาะการฟ้อนเจิง และฟ้อนผาง จึงได้รับเชิญให้เข้ามาถ่ายทอดศิลปะการฟ้อนล้านนาในวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ ต่อมาได้รับคัดเลือกให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน – ช่างฟ้อน) ประจำปี 2548 พ่อครูมานพ ยาระณะ ได้ถ่ายทอดกระบวนการทำฟ้อนเจิงและฟ้อนผางให้แก่คณะครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษาภายในวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ และในสถาบันการศึกษาต่างๆ นอกจากการให้ความรู้ในด้านการฟ้อนแล้ว พ่อครูมานพ ยาระณะ ยังเปิดบ้านให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะการแสดงล้านนา ซึ่งพ่อครูจะสอนให้กับผู้ที่สนใจโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย พ่อครูมานพ ยาระณะยังร่วมกิจกรรมการแสดงเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมล้านนาในงานประเพณีต่างๆ มาโดยตลอด ผลงานของท่านมีชื่อเสียง ได้รับการยกย่องและเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง พ่อครูมานพ ยาระณะ ยังได้คิดประดิษฐ์ชุดการแสดงขึ้นใหม่ โดยยังคงรักษารูปแบบและอัตลักษณ์ของการฟ้อนแบบล้านนาเอาไว้ ท่านมีแนวคิดในการสร้างสรรค์การแสดงที่สื่อถึงอัตลักษณ์ของท่านด้วยความที่เป็นผู้ใกล้ชิดกับ

พระพุทธศาสนา กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจึงมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา การแสดงส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา การออกแบบท่าฟ้อนจึงมีความหมายในด้านการแสดงความเคารพ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และท่าฟ้อนที่มาจากเรื่องราวพุทธประวัติ อัตลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการยึดถือในจารีตนิยมที่พ่อครูได้รับการถ่ายทอดศิลปะการฟ้อนมา แสดงให้เห็นว่าพ่อครูปฏิบัติตนเป็นผู้มีคุณธรรม มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานที่โดดเด่นแสดงถึงอัตลักษณ์ของตนเองมาสร้างสรรค์การฟ้อนเจิงและฟ้อนผาง โดยการนำความรู้ความสามารถด้านการต่อสู้เจิงมือเปล่ามาสร้างสรรค์เป็นการแสดงชุดฟ้อนเจิง และการนำเอาผางประทีปที่เป็นเครื่องสักการบูชาของล้านนามาใช้ประกอบการฟ้อนโดยผสมผสานกับการฟ้อนเจิง จนเกิดเป็นการแสดงชุดฟ้อนผางขึ้น การแสดงทั้งสองชุดดังกล่าว ถูกนำมาถ่ายทอดให้นักเรียน นักศึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ จนเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย ผลงานสร้างสรรค์ทั้งฟ้อนเจิงและฟ้อนผาง ที่สะท้อนบุคลิกภาพของพ่อครูมานพ ยาระณะ ซึ่งเป็นชาวล้านนา ผู้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และยังรักษาจารีต วัฒนธรรมประเพณีของล้านนาเอาไว้ สะท้อนถึงอัตลักษณ์ความเป็นคนล้านนาอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- คณิเทพ ปิตุภูมิณาค. (2558). **อัตลักษณ์ครุตนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ กรณีศึกษา พ่อครูมานพ ยาระณะ พ่อครูอุ่นเรือน หงส์ทอง และครูบุญยิ่ง กันธวงค์**. วารสารคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 6(2), 138-169.
- จิตรลดา สอนไทยและคณะ. (2548). **พื่อนผาง**. ศิลปินพณธ์ คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- จิรากัน รัตนทัศนีย์. ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์. สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2561.
- ดิษฐ์ โพธิ์อารมย์ (2553). **องค์ความรู้ศิลป์แห่งชาติ : นายมานพ ยาระณะ**. กรุงเทพฯ : สำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2531). **เพลงและการละเล่นพื้นบ้านล้านนา: ความสัมพันธ์กับความเชื่อและพิธีกรรม พื่อนเชิง : อิทธิพลที่มีต่อการพื่อนในล้านนา**. เชียงใหม่ : สันติภาพปริทัศน์.
- ธีรยุทธ ยวงศรี. (2540). **การดนตรี การขับ การพื่อน ล้านนา**. เชียงใหม่: มิ่งเมืองนิวรัตน์.
- มงคล เสียงขารี. **ข้าราชการบำนาญ วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์**. สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2561.
- วัฒนา กราชูย. (2557). **พื่อนเจิง กรณีศึกษา พ่อครูมานพ ยาระณะ ศิลปินแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- วิบูลลักษณ์ คุณยศยิ่ง. **ครูชำนาญการพิเศษ วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์**. สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2561.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2542). **ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: คอมแพคท์พริ้นท์ จำกัด.